

ŞEMS MAHALLESİ: KONYA'NIN RUHUNU YAŞATAN TARİHİ MEKÂN

YASEMİN ŞAHİN

Anadolu'da mahalle kavramının ilk örnekleri, özellikle Selçuklu dönemiyle birlikte dini ve sosyal yapılar etrafında şekillenmeye başlamıştır. Ahiler, dervişler ve mutasavvıflar tarafından kurulan tekkeler, zaviyeler ve mescitler, sadece ibadet yerleri olmakla kalmayıp, aynı zamanda yerleşik hayatın temellerini atmıştır. 15. yüzyıldan sonra kentleşmenin hızla artmasıyla birlikte, kırsal alanlardan şehir merkezlerine doğru yoğun göç hareketleri başlamış ve benzer yaşam tarzlarına sahip gruplar mahalleler kurarak bir araya gelmiştir. Bu mahalleler, çoğunlukla bir dini yapının etrafında şekillenmiş ve hem fiziksel hem de sembolik olarak mahalle sakinleri için merkezi bir rol üstlenmiştir. Mahalleye adını veren kişi ise genellikle bu yapının banisi olmuş, böylece kişisel iz, toplumsal bellekte kalıcı bir yere dönüşmüştür. Şems Mahallesi de adını Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin yakın dostu ve fikir yolculuğunda önemli yeri olan Şems-i Tebrizî'den almaktadır. Mahalle, 13. yüzyılda inşa edilen ve bugün hâlâ ayakta olan Şems-i Tebrizî Camii ve Türbesi etrafında şekillenmiştir. Bu durum, mahallenin tarih boyunca hem dini hem de kültürel merkezlerden biri olmasını sağlamıştır. Osmanlı döneminde vakıflar aracılığıyla desteklenen mahalle, cami, medrese ve türbe gibi yapılarla sosyal yaşamın odağı hâline

gelmiştir. Bu yazımızda, Şems Mahallesi'nin tarihî yapısı, mimarisi, sosyal ve kültürel özellikleri, günümüzdeki durumu ve kent belleği açısından taşıdığı öneme vurgu yapılmaktadır.

Coğrafi Konumu ve Komşu Mahalleler

Şems Mahallesi, Konya'nın kalbi sayılan Alaeddin Tepesi'nin hemen yakınında, tarihî sur içi bölgesinde yer alır. Karatay ilçesi sınırları içinde kalan bu mahalle; kuzeyde Kavak ve Tarla Mahalleleri, güneyde Şükran ve Aziziye Mahalleleri, doğuda Nakipoğlu Mahallesi, batıda ise Alaeddin Bulvarı ve Mevlânâ Caddesi ile çevrilidir. 2009 yılında gerçekleştirilen idari düzenlemelerle birlikte bölgede önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu düzenleme kapsamında Mihmandar, Çifte Merdiven, Tercüman, Zenburî, Baba Sultan, Kasap Sinan, İç Karaaslan, İbni Şahin, Devle ve Şeref Şirin mahalleleri kaldırılmış, bu alanlar Şems-i Tebrizi Mahallesi sınırlarına dâhil edilmiştir. Böylece mahalle hem fiziksel sınırları hem de demografik yapısı bakımından genişlemiş ve bugünkü görünümünü kazanmıştır. Meram ilçesiyle kesişen sınırları sayesinde de hem tarihî merkezle hem de güncel şehir dokusuyla bütünleşmiştir.

*Şems Mahallesi eski
bir görünüm*

Şems-i Tebrîzî Camii, Türbesi ve Dergâhı

Mahallenin en önemli yapısı, hiç kuşkusuz Şems-i Tebrîzî Camii ve Türbesi'dir. Şems Parkı içerisinde bulunan bu yapı hem ibadet hem de ziyaret mekânı olarak işlev görmektedir. Caminin yanı başında yer alan semahane bölümü, yapının sadece bir değil, aynı zamanda Mevlevî geleneğine bağlı bir dergâh işlevi gördüğünü göstermektedir.

Tarihî belgelerde bu yapının çeşitli adlarla anıldığı görülür. Hankâh-ı Şeyh Tebrîzî, Şeyh Şems-i Tebrîzî Asitânesi, Şemseddîn Bukâ'sı gibi ifadeler, yapının bir tarikat dergâhı kimliği taşıdığını ortaya koyar. Bugün ayakta kalan mescit ve türbenin kim tarafından inşa ettirildiği kesin olmamakla birlikte, Mevlânâ

soyundan gelen Arif Çelebi'nin 14. yüzyıl sonlarında postnişinliğe başladığı döneme kadar tarihlendiği düşünülmektedir. Bu da dergâhın XV. yüzyılın başlarında zaten var olduğunu gösterir.

Osmanlı arşiv belgeleri ve XVI. yüzyıl başlarına ait Arapça vakfiyeler, yapının bu dönemde onarımdan geçtiğini ve önemli bir Mevlevî tekkeye dönüştüğünü göstermektedir. Şems Dergâhı, özellikle Mevlânâ Dergâhı'ndan sonra Konya'daki en mühim Mevlevî merkezlerinden biri hâline gelmiştir. Burada sema yapıldığı, Mesnevî okutulduğu, mukabele günleri düzenlendiği belgelerle sabittir. Kaynaklarda sıklıkla "Asitâne" olarak geçmesi, yapının Mevlevîliğe bağlı resmî bir tekke olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda

Şems Dergâhı, Mevlevîlikte özel bir yere sahiptir.

Şems Mahallesi, tarih boyunca yalnızca fiziki bir yaşam alanı değil, aynı zamanda Mevlevî geleneğin ve tasavvufî sohbetlerin beslendiği bir zemin olmuştur. Buradaki mescitler, dergâhlar ve çeşmeler, mahalle sakinlerinin gündelik hayatına ruh katarken; Mevlânâ ile Şems'in hatırası, semtin kimliğine zamanla manevî bir "çekim merkezi" vasfı kazandırmıştır. Konya'nın kültürel coğrafyasında bu mahalle, şehrin ruhunu şekillendiren unsurlardan biri hâline gelmiştir

Tarihî Dokunun Tanıkları

Mahallede tarih boyunca inşa edilmiş çok sayıda yapı zamanla yok olmuşsa da bazıları hâlen ayakta ya da arşivlerdeki izleriyle varlıklarını sürdürmektedir. Tarihî kayıtların da belirttiği üzere Şems-i Tebrîzî Türbesi'nin çevresi kabristan olarak kullanılmıştır. Hz. Mevlânâ'nın "beni yakan oydu" dediği Şems'in hatırasıyla yoğrulan bu mezarlık, Osmanlı döneminde ileri gelen devlet ricali, şeyh, müftü ve müderrislerin de ebedî istirahatgâhı olmuştur. Ancak içerisinde Hatice Hatun Türbesi'nin de yer aldığı bu kabristan, 1944 yılında şehir düzenlemesi gerekçesiyle tamamen kaldırılmıştır. Kabir taşlarının büyük bir kısmı kaybolmuş olsa da birkaç örneği muhafaza edilmek üzere Sırçalı Medrese ve Mevlânâ Müzesi'ne taşınmıştır. Günümüzde ise bu alan parka dönüştürülmüş durumdadır.

Şems Mahallesi, yalnızca tasavvufî değil, ilmî faaliyetlerinin de merkezi olmuştur. Ne yazık ki, Selçuklu ve Osmanlı dönemlere ait birçok medrese günümüze ulaşamamıştır. Bugünkü Merkez Bankası ve çevresine

Konya Şerafeddin Camii

düşen bölgede, arşiv belgeleri ve sözlü tarih kayıtlarında adı geçen Kadızâde Medresesi, Kapan Hanı (Kazanlı) Medresesi, Atâiye Medresesi, Süleymaniye (Tavaslı Hoca) Medresesi, Ebubekir Sami Paşa Medresesi, Ziyaiye Medresesi, Takva Medresesi, Islah-ı Medâris Medresesi, Vasatî Hoca Medresesi bir zamanlar bu bölgenin eğitimle iç içe olduğunu gösteren yapılardır. Bu medreselerden bazıları XX. yüzyıl başlarına kadar kullanılmış, bazıları ise şehirleşme baskısıyla yok olmuştur. Ayrıca, mahallede küçük zâviye-medrese tarzı yapılara dair rivayetler ve halk hafızasında izler vardır. Bu yapılar, Selçuklu sonrası dönemde özellikle derviş meşrepli halkın, ilimle irfanı bir araya getirdiği mekânlar olarak hizmet vermiştir. Günümüzde bu yapıların çoğunun üzerine modern binalar inşa edilmiştir. Bu durum, Şems Mahallesi'ni bir dönem Konya'nın ilim havzası hâline getiren özelliklerin zamanla silindiğini göstermektedir.

Mahallede yer alan Yeni Hamam ile Mahkeme Hamamı, özellikle Osmanlı dönemine tarihlenen sivil mimarinin nadide örnekleri arasında gösterilebilir. Yine bu bölgede yer alan Konya bedesteni ise ticaretin nabzını tutmaktadır.

Günümüzde Şems Mahallesi ve Kentsel Dönüşüm Süreci

Günümüzde Şems Mahallesi, Konya'nın hem tarihî kimliğini barındıran hem de çağın gereklerine uyum sağlayarak dönüşen mahallelerinden biridir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan kentsel dönüşüm süreci, mahalledeki fiziksel yapıların önemli ölçüde değişmesine yol açmış olsa da bu süreç aynı zamanda yeni düzenlemeler ve iyileştirme projeleri için bir fırsat oluşturmuştur.

Şems Camii ve Türbesi

Geçmişte bahçeli, avlulu ve kısmen toprak damlı geleneksel Konya evlerinin yer aldığı mahallede, bugün apartmanlar ve kent sokakları bulunmaktadır. Ancak mahalle kimliği tümüyle yok olmamış; tarihî mirasın izleri korunmaya devam edilmiştir. Özellikle Konya Büyükşehir Belediyesi ve Karatay Belediyesi tarafından yürütülen altyapı yenileme çalışmaları, yeşil alan düzenlemeleri ve tarihî yapıların restorasyonu gibi uygulamalar, mahalle dokusunun korunması ve geliştirilmesi açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Şems Mahallesi restorasyon uygulamaları içinde en dikkat çeken çalışma, erken Cumhuriyet dönemine tarihlenen ve halk arasında "Taş Bina" olarak bilinen yapıdır. Bina, 1917 yılında Mimar Muzaffer tarafından Darülmualimât (Kız Öğretmen Okulu) olarak yapımına başlanmış, 1922'de tamamlanmıştır. Yapı daha sonra rektörlük binası olarak da hizmet vermiş, ancak günümüzde aslı işlevi olan eğitim yapısı dahilindeki kullanımları sona ermiştir. Son yıllarda Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen bina, "Taş Bina" adıyla yeniden

işlevlendirilmiş; dijital deneyim merkezi, kültür-sanat alanları ve konferans salonu

Emir Seyfeddin Karasungur Türbesi

olarak şehir halkına ve ziyaretçilere açılmıştır. Dolayısıyla Taş Bina, hem mimarî değerini koruyan hem de sosyal-kültürel işlevlerle günümüz Konya'sında aktif olarak kullanılan nadir tarihî yapı örneklerinden biri haline gelmiştir.

Mahallede günümüzde de özgün yapısını sürdüren bazı tarihî eserler dikkat çekmektedir. Şems Parkı, hem yerel halk hem de ziyaretçiler için nefes alınacak bir alan sunarken; Şerafettin Camii, Ali Efendi Muallimhanesi, Baba Sultan Camii, Şeref Şirin Camii, Zenburî Mescidi, Sitte-i Banu Mescidi, Tercüman Mescidi, Hatuniye Camii, İç Karaaslan Mescidi ve Emir Karaaslan Kümbeti gibi yapılar, mahallede tarihî sürekliliğin canlı örnekleri olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bu yönüyle Şems Mahallesi hem geçmişin kültürel izlerini koruyan hem de geleceğe

yönelik düzenlemelerle gelişen bir kentsel dönüşüm modeli olarak değerlendirilebilecek önemli bir örnektir.

Şems Mahallesi, Konya kent tarihinin sosyal, kültürel ve manevî gelişimini yansıtan katmanlı bir yerleşim örneğidir. Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî'nin buluşmasına atfedilen Mecmau'l bahreyn noktasından, Şems Dergâhı çevresinde şekillenen tasavvufî hayata; Selçuklu ve Osmanlı döneminde faaliyet gösteren medreselerden, geleneksel Konya evlerinin oluşturduğu mahalle dokusuna kadar çok yönlü bir tarihî arka plana sahiptir.

Geçmişte Konya'nın önde gelen ve tanınmış ailelerinin burada yaşamış olması mahalleyi hem fiziksel hem de toplumsal anlamda prestijli kılmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan yapılaşma ve kentsel dönüşüm süreçleri sonucunda geleneksel dokunun büyük bölümü ortadan kalkmış, tarihî mezarlıklar ve eğitim yapıları yok olmuştur. Buna karşın, Şems-i Tebrizî Camii ve Türbesi gibi ayakta kalan yapılar ile Şems Parkı gibi düzenlenmiş alanlar, mahalledeki tarihî sürekliliğin izlerini taşımaya devam etmektedir. Mahalle, bugün itibariyle hem Konya'nın manevî mirasının temsilcisi olarak hem de geçmişin fiziksel izlerini araştırmaya elverişli bir kentsel arşiv alanı olarak önemini korumaktadır.

Kaynakça

- İnalcık, Halil, *Osmanlı'da Mahalle ve Sosyal Yapı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kuş, Ahmet, *Konya Semt ve Mahalleleri, "Şems Mahallesi"*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2013.
- Küçükdağ, Yusuf, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2014.
- Özbek Eren, İmre, *Mahalle*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Uz, Mehmet Ali, *Konya Alimleri ve Velileri*, Meram Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, 2013.
- _____, *Konya Mahalleleri, "Şems"*, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2015.